

GİRİŞ - I

TOPLUM VE EDEBİYAT

TOPLUM VE EDEBİYAT

- Toplum, sosyal gereksinimlerini karşılamak için etkileşen ve ortak bir kültürü paylaşan çok sayıdaki insanın oluşturduğu bir birlikteliktir.
- Her toplumun kendine özgü bir kültür ve sanat yaşamı vardır. **İnançlar, gelenekler, din** vb. öğeler her toplumda farklı kültürlerin oluşmasında etkili olur.
- Edebiyat, toplumsal yapıyı oluşturan kültürel öğelerden biridir. Yazılı ve sözlü ürünleri aracılığıyla toplumun kültürel birikimini oluşturur.
- **Edebiyatın temel konusu insandır**; dolayısıyla neyden söz ederse etsin her edebiyat ürünü temelde **insanı, insan ilişkilerini** dolayısıyla da **toplumu** ele alıyor demektir.
- Toplumsal yaşamın da sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğu düşünülürse edebiyat da bu değişimden etkilenir veya bu değişime katkı sağlar.
- Dolayısıyla edebiyatla toplum arasındaki etkileşim iki yönlüdür. Edebiyat hem toplumdaki etkilenir hem de toplumu etkiler.

EDEBİYATIN TOPLUMDAN ETKİLENMESİ

- Edebiyat, öncelikle içerik olarak toplum yaşamına bağlıdır. Çünkü edebiyatın en temel konusu insandır. İnsanın insanla, insanın kendisiyle, insanın toplumsal çevresiyle çatışması edebî ürünlerin vazgeçilmez konusudur.
- Edebiyatın toplumu anlatması, saf gerçeklik şeklinde olmayabilir. Sanatçı kurguyla, hayalle bu gerçeği değiştirir, dönüştürür; ona estetik bir kimlik kazandırır.
- Edebiyatın dolayısıyla da edebiyatçının toplumdaki etkilenmesi iki şekilde değerlendirilebilir:
 - ▶ Sanatçı, bilinçli bir tercihle toplumu eserine yansıtır. Yazar, savaşları, afetleri, yaşanan sıkıntıları, aile yaşamını, günlük yaşam içinde koşuşturan insanları vb. bilerek ve isteyerek eserine alır.
 - ▶ Sanatçının toplumu anlatmak gibi bir derdi olmasa da çoğu zaman içinde bulunduğu koşullardan, toplumsal yaşamdan etkilenir. Yani sanatçı soyut ve bireysel konulardan bile söz etse onun duygu dünyasını şekillendiren şey toplumsal gelişmeler ve topluma ait kültürel öğelerdir. Öncelikle edebiyat sanatçısının malzemesi dildir. Dil, toplumun en önemli iletişim araçlarından biridir, toplumun duyuş ve düşünüş biçimlerinin oluşmasında etkilidir. Edebiyatçı da bu etkiden kurtulamaz.

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara “D”, yanlış olanlara “Y” yazınız.

....	Edebiyatın en önemli malzemesi dildir.
....	Sanatçılar toplumsal yaşamdan etkilenmez.
....	Edebiyatçılar toplumdaki aldıkları malzemeyi sanatsal açıdan bir dönüşüme uğratarak eserine aktarır.
....	Hikâyelerinde 1930’lu yıllarda yaşanan ekonomik krizi anlatan bir yazarın, sosyal yaşamdan etkilendiği söylenebilir.
....	İnançlar, gelenek ve görenekler, dinî değerler vb. toplumdaki kültürel değerleri oluşturan unsurlardır.
....	Edebî eserlerde dil, daha çok, göndergesel (bilgi verme) işleviyle kullanılır.
....	Evrensel niteliklere sahip olan edebiyat, çeşitli toplumlarda benzer bir gelişim çizgisi gösterebilir.

ÖRNEK

Aşağıdakilerin hangisi toplumsal yaşamın edebiyat üzerindeki etkisini örneklendirir?

- A) Şiirlerinde yalnızlık duygunu işleyen şair
- B) Romanında sosyal medyanın insan ilişkilerine etkilerini anlatan sanatçı
- C) Öykülerini sürpriz sonlarla bitiren yazar
- D) Köşe yazılarında okurlarına bir dünya görüşü vermeye çalışan gazeteci
- E) Gezi yazılarında betimlemeye ağırlık veren gezgin

EDEBİYATIN TOPLUMU ETKİLEMESİ

- Edebiyat millî kültürün oluşmasında, toplumsal yapının şekillenmesinde rol oynar. Yani edebiyatın birey ve toplumun alacağı biçim üzerinde anlamlı bir gücü vardır.
- Toplamların ve toplumsal varlık olarak insanın ortaya çıkışında, millet kavramının oluşumunda ve bir duyguya, ülküye dönüşümünde edebiyatın göz ardı edilemez bir işlevi vardır.
- Edebiyatın iki önemli yönü üzerinde durulabilir: **kişisel işlevi ve toplumsal işlevi.**

- Edebiyat öncelikle kişisel duygulanmaların, yaşantıların, heyecanların ifade aracıdır. Dolayısıyla edebiyat insanın kişisel gelişiminde etkili olur. Aslında bu yönü de toplumsallıktan tamamen bağımsız değildir.
 - İkinci olarak edebiyatın doğrudan toplumsal bir işlevi olduğu üzerinde durulabilir. Edebiyatı bu açıdan değerlendirenler, sosyal problemlerin çözümünde edebiyatı bir eğitim aracı gibi görmüştür.
 - Bu yönüyle edebiyat sadece bir süs ve eğlence aracı olarak görülmemiş, kişi ve toplum yaşamını da etkilemiştir.
-
- Edebiyatçı toplumsal sorunlara karşı ilgisiz kalmaz, sosyal bir duyarlılıkla hareket eder.
 - Ayrıca edebiyat, kültürel mirasın gelecek nesillere taşınmasını sağlar. Böylece toplumu etkilemesi, çağıyla sınırlı değildir. Tüm zaman ve mekânlarda etki gücüne sahiptir.

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara “D”, yanlış olanlara “Y” yazınız.

....	Edebiyat, bireyin ve toplumun şekillenmesinde rol üstlenir.
....	Nabi'nin şiirleriyle Osmanlı toplumundaki ahlaki bozulmayı düzeltmek istemesi, edebiyatın toplumu değiştirme işlevi olduğunu gösterir.
....	Her edebî eser, yazarın kişiliğinden, duygu ve düşünce dünyasından izler taşır.
....	Edebiyatın toplumu etkileme gücü, edebî eserin oluşturulduğu dönemle sınırlıdır.

Aşağıdaki ifadelerden doğru olanlara “D”, yanlış olanlara “Y” yazınız.

....	Dilsel bir üretime dayanan edebiyat, bu yönüyle ulusal nitelikler taşır.
....	Edebî bir metinde söz sanatlarına yer verilmesi, o eserin topluma mesaj verme kaygısı taşıdığını gösterir.
....	Ahmet Yesevî, tasavvuf ilkelerini sade bir dille anlattığı <i>Divan-ı Hikmet</i> adlı eseriyle, edebiyattan yararlanarak toplum üzerinde etki oluşturmayı amaçlamıştır.
....	Edebiyatçıların ortaya koyduğu dünya ile okurun beklentileri bire bir uyusmalıdır.

ÖRNEK

İnsanın hayal edebileceği her şey edebî metnin kurgusu içinde değişik türlerin verdiği imkânlarla sunulabilir. Toplumsal değerler, alışkanlıklar, usta bir edibin elinde, sanatın gücüyle bir şekilde alaya alınan, gülünç duruma düşürülen bir durum hâline gelebilir. Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* adlı eserinde Raskolnikov'un yaşlı bir kadını öldürmesi gibi bir suç bile cazip görülebilir. Bu manada sanatçı bir güzelliği, insanlık yararına bir anlayışı, hayatı güzelleştirecek bir değeri de sedirebilir, bir dava uğruna insanları ortak bir eyleme yönlendirebilir.

Bu parçada özellikle edebiyatın hangi özelliği üzerinde durulmuştur?

- A) Edebiyatın güncel olay ve temaları işlemesi
- B) Sanatçıların güçlü bir hayal gücüne sahip olması
- C) Edebiyatçıların genel ahlak ilkelerini dikkate alarak eser vermesi
- D) Edebiyatın bir birikim ve tecrübe sonucu oluşması
- E) Edebiyatın insanları etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olması

ÖRNEK

Aşağıdaki örneklerden hangisi “Edebiyat, topluma yön veren bir sanattır.” görüşünü destekler?

- A) Ömer Seyfettin'in bazı öykülerini çocukluk anılarından yararlanarak yazması
- B) Halk şairlerinin aşk, ayrılık, hasret, ölüm gibi temaları ele alması
- C) Tiyatroyu faydalı bir eğlence olarak gören Namık Kemal'in, tiyatrolarını bu doğrultuda oluşturması
- D) İkinci Yeni şairlerinin yeni sözcükler türeterek yeni bir dil oluşturması
- E) Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Oteli* adlı romanında psikolojik yabancılaşma ve yalnızlık konularını işlemesi

BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMI

1. Bitişik Yazılan Birleşik Sözcükler

- Ses düşmesine uğrayan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

kaynana, nasıl, pazartesi, sütlaç...

- Aslen tek heceli bazı Arapça kökenli kelimeler etmek, edilmek, eylemek, olmak yardımcı fiilleriyle birleşirken ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğrarsa bitişik yazılır:

emretmek, kaybolmak, affetmek, hissetmek...

- Kurallı birleşik fiiller bitişik yazılır:

okuyabilmek, süregelmek, bakakalmak, geçivermek...

● Pekiştirmeler bitişik yazılır:

tertemiz, yemyeşil, sapasağlam, karmakarışık, darmadağınık

● Kelimelerden her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişmesine uğradığında bu tür birleşik kelimeler bitişik yazılır:

aslanağzı, keçi boynuzu, akşamsefası... (bitki adı)

kırkayak, kızılkanat, yalıçapkını... (hayvan adı)

kadınbudu, dilberdudağı, bülbülyuvası... (yiyecek adı)

fildişi, gülkurusu, kavuniçi... (renk adı)

● Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır:

ateşkes, çekyat, kapkaç, örtbas, tutkal, veryansın, yapboz...

● -an/-en, -r/-ar/-er/-ır/-ir, -maz/-mez ve -mış/-miş sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik kelimeler bitişik yazılır:

cankurtaran, gökdelen, barışsever, varyemez, çokbilmiş...

● Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

ayakaltı, bilinçaltı, olağanüstü, öğleüzeri, yüzüstü, akşamüzeri...

● Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır:

güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu...

● Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki başı sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları ve baş sözcüğüyle oluşturulan sıfat tamlamaları bitişik yazılır:

aşçıbaşı, yüzbaşı, elebaşı, ustabaşı, başhekim, başçavuş...

● Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

bakımevi, gözlemevi, huzurevi, orduevi, yayınevi...

● Hane, name, zade kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

çayhane, dershane, beyanname, amcazade, dayızade...

● Belirsizlik anlamı katan sıfat ve zamirler gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır:

Biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir

2. Ayrı Yazılan Birleşik Sözcükler

● Etmek, edilmek, eylemek, olmak yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır:

kul olmak, ayırt etmek, terk etmek, fark etmek...

● İki kelimeler ayrı yazılır:

ara sıra, ikide bir, yan yana, iç içe, el ele, art arda...

● Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirisi veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır:

dil balığı, ateş böceği, at sineği, su yılanı...

ayrık otu, mum çiçeği, yer elması, çam fıstığı...

lüle taşı, el sabunu, kol saati, üst geçit...

● Dış, iç, sıra sözleriyle oluşturulan birleşik kelime ve terimler ayrı yazılır:

çağ dışı, yasa dışı, hafta içi, yurt içi, akli sıra, peşi sıra...

● Bilim ve bilgi sözleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır:

gök bilimi, ruh bilimi, dil bilgisi, ses bilgisi...

● Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik kelimeler ayrı yazılır:

çevre yolu, deniz yolu, hava yolu, kara yolu, keçi yolu...

● Yuvar ve küre sözleriyle kurulan birleşik kelimeler ayrı yazılır:

göz yuvarı, hava küre, yarım küre...

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözlerden yazımı doğru olanları işaretleyiniz.

	Yanımızdan <u>peş peşe</u> üç arkadaş geçti.
	Evin salonunu <u>gül kurusu</u> rengine boyamışlar.
	O, <u>yurtdışı</u> gezilerine mutlaka beni de götürürdü.
	<u>Akşamüstü</u> başlayan yolculuğumuz yeni bitmişti.

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözlerden yazımı doğru olanları işaretleyiniz.

	Hastanenin <u>başhekim</u> imizle görüşecektik.
	Herkesin <u>farket</u> tiği bu gerçeği biz görememiştik.
	Suyun içinde büyük bir <u>su</u> yılanı vardı.
	Saçların bugün <u>darma dağ</u> ınık görünüyor.
	Yarışma sonucunda <u>birçoğ</u> umuz ödül almıştık.

ÖRNEK

- I. Tanzimat yazarlarından Sami Paşazade Sezai'nin *Sergüzeşt* romanında kölelik ve cariyelik sorununu ele alması
- II. Divan edebiyatı şairlerinin kasidelerin nesip bölümünde bahar tasvirlerine yer vermesi
- III. Faruk Nafiz Çamlıbel'in *Han Duvarları* şiirinde Anadolu'dan insan manzaralarına yer vermesi
- IV. Goethe'nin *Genç Werther'in Acıları* adlı romanını okuyan bir gencin bunalıma girip intihara sürüklenmesi
- V. 18. yüzyıl şairlerinden Nedim'in şiirlerinde Lale Devri'ni tüm ihtişamıyla yansıtmaması

Yukarıda verilenlerden hangileri toplumsal yaşamın edebiyat üzerine etkilerini gösteren bir örnek değildir?

- A) I. ve III. B) II. ve IV. C) Yalnız II
D) IV. ve V. E) Yalnız V

ÖRNEK

Aşağıdaki örneklerden hangisi edebiyatın toplum üzerindeki etkisini gösterir?

- A) Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanatçıların Kurtuluş Savaşı'nı sık sık eserlerinde işlemesi
- B) Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında iç çözümleme tekniğiyle roman kahramanlarının psikolojisini yansıtmaması
- C) Attila İlhan'ın *Ben Sana Mecburum* şiirinde aşk temasını ele alması
- D) *Tom Amca'nın Kulübesi* adlı romanın Amerikan İç Savaşı'nın çıkmasına neden olan kölelik karşıtı düşünceye destek sağlaması
- E) Emile Zola'nın *Germinal* adlı romanında fabrika işçilerinin yaşamına ayna tutması

ÖRNEK

Edebiyat bir ayna gibi toplum gerçeklerini yansıtır. Ama bazı aynaların içbükey, dışbükey olması gibi edebiyatın yansıtımları da farklıdır.

Bu parçada edebiyatın hangi özelliği anlatılmak istenmiştir?

- A) Evrensellik B) Öznellik C) Ulusallık
D) Nesnellik E) Kalıcılık

ÖRNEK

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözün yazımı yanlıştır?

- A) Aniden rahatsızlanınca daha büyük bir hastaneye sevk edildi.
- B) Yaşadığı olayların yanı sıra insanların ilgisizliği de onu üzmüştü.
- C) İki ülke arasında sağlanan ateşkes anlaşmayla yürürlüğe girdi.
- D) İki çocuğuyla beraber onu yüzüstü bırakıp gitmiş.
- E) Bu tabiat harikası bölge bize sıradışı bir deneyim yaşattı.

ÖRNEK

“Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbirini veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır.”

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bu kurala uyulmadığı için bir yazım yanlışı yapılmıştır?

- A) Öğretmenimizin dil bilgisi kurallarıyla ilgili hatırlatmalarını deftere not aldım.
- B) Havaların ısınmasıyla birlikte saksiya diktiğimiz akşam sefası açıvermişti.
- C) Annem ben bildim bileli yer mantarıyla çok lezzetli yemekler yapardı.
- D) Yaz yağmurlarıyla birlikte bahçeyi saran ayırık otlarını temizlememiz gerekiyor.
- E) Lavabonun yanında duran el sabunuyla, kirlenmiş olan ellerinizi güzelce yıkayın.